

VẬN DỤNG HOA VĂN TRANG TRÍ CHẠM KHẮC Ở ĐÌNH KHÚC THỦY VÀO DẠY HỌC MĨ THUẬT CÓ HIỆU QUẢ CHO HỌC SINH TRƯỜNG THCS CỤ KHÊ

TRẦN THÚY NGÀ

Email: thubui@gmail.com

Trường Đại học Văn hóa Thể thao và Du lịch Thanh Hóa

APPLYING CARVED DECORATIVE PATTERNS IN KHUC THUY COMMUNAL HOUSE TO EFFECTIVELY TEACH FINE ARTS FOR STUDENTS OF CU KHE SECONDARY SCHOOL

TÓM TẮT ↔ ABSTRACT

Giáo dục nghệ thuật hướng tới di sản văn hóa có ý nghĩa kích hoạt, thay đổi nhận thức, đồng thời giúp bảo tồn và phát huy những giá trị đặc sắc của văn hóa đình làng. Cùng với việc tìm hiểu các giá trị văn hóa, nghệ thuật thì việc tìm ra giải pháp để học môn Mỹ thuật luôn là điều trăn trở của những giáo viên tâm huyết với nghề. Việc nghiên cứu những hình tượng nghệ thuật được chạm khắc trong đình làng Khúc Thủy phục vụ công tác giảng dạy môn Mỹ thuật góp phần giáo dục, nâng cao nhận thức cho thế hệ học sinh trường THCS Cụ Khê. Việc vận dụng trong giảng dạy còn giúp học sinh có nhận thức đúng đắn về cái đẹp, có ý thức bảo vệ các di sản văn hóa, biết trân trọng những giá trị văn hóa mà ông cha để lại.

Từ khóa: *Vận dụng, hoa văn, chạm khắc, dạy học, trang trí*

Art education towards cultural heritages has the meaning of activating and changing awareness, and at the same time helping to preserve and promote the unique values of communal house culture. Along with learning about cultural and artistic values, finding solutions to learn Fine Arts is always a concern for teachers who are passionate about their profession. Researching on carving motifs of Khuc Thuy communal house to serve the teaching of Fine Arts contributes to education and awareness raising for the generation of students at Cu Khe Secondary School. The application in teaching also helps students to have a correct perception of beauty, a sense of protecting cultural heritages, and appreciating the cultural values left by their forefathers.

Keywords: *Application, pattern, carving, teaching, decoration*

Kiến trúc truyền thống là một cuốn sách sinh động bằng hiện vật rất đáng tin cậy. Nó phản ánh thực tế lịch sử một cách chân thực nhất, khó có thể chối cãi... Với tinh thần đó, đền, chùa và đình làng là các loại hình thức kiến trúc cơ bản, thay nhau phản ánh về bước đi của văn hóa dân tộc [2, tr 50]..Cùng với hệ thống kiến trúc đó, hoa văn, họa tiết chạm khắc trang trí cùng với nghệ thuật tạo tượng các linh thú trong các đình, chùa Việt vô cùng đa dạng, chất liệu được tạo tác cũng như đề tài trang trí phong phú đó cũng chính là điểm nhấn góp phần tạo nên nét đặc trưng riêng cho kiến trúc truyền thống. Trong hệ thống đình làng ở Hà Nội, đình Khúc Thủy là một trong những ngôi đình mang vẻ đẹp điển hình về kiến trúc cũng như nghệ thuật chạm khắc hoa văn trang trí. Việc khai thác, vận dụng hiệu quả các hình tượng nghệ thuật được chạm khắc trong đình Khúc Thủy vào dạy học

trang trí là việc làm thiết thực góp phần nâng cao kỹ năng và nhận thức về nghệ thuật tạo hình dân gian cho học sinh.

EDUCATION

1. Nghệ thuật chạm khắc trang trí trên kiến trúc đình Khúc Thủy

Đình Khúc Thủy thuộc xã Cự Khê, huyện Thanh Oai, thành phố Hà Nội, nằm ven theo dòng sông Nhuệ. Đình có tổng diện tích là 1.300 m². Là một kiến trúc tâm linh, dù có quy không quá lớn, đình Khúc Thủy vẫn đủ hạng mục công trình, tổng quan bố cục của đình được trang trí đối xứng từ ngoài vào trong bao gồm: tam quan, lầu, đại bái, hai dãy nhà tả vu, hữu vu, hậu cung. Cách bố trí hài hoà, hợp lý tạo ấn tượng cho người đến chiêm bái. Tam quan có chiều dài 12m, chiều cao 6m, nằm sát đường cái, được xây hai tầng, năm mái, tất cả các góc mái đều được trang trí phù điêu, lưỡng long châu nhật, lưỡng long châu hồ lô, trên tường của gác chuông được trang trí bằng các họa tiết phù điêu đắp nổi, hình rồng phượng, và trang trí chữ, hai bên cổng tả, hữu trang trí đề tài hoa, đề tài quả. Trụ cổng hai bên trang trí hình con nghê, bên dưới tạo những ô nhỏ trang trí đề tài nghê, phượng đắp nổi rất tinh xảo, đi vào phía bên trong là voi châu đứng canh cổng. Qua tam quan là lầu được dựng bốn cột gỗ, có gác giả, lợp ngói trên các gác giả được đục đẽo đề tài hoa, quả. Kế tiếp là đại bái được bài trí hai lớp, phía bên ngoài đặt hương án kích thước nhỏ, sâu bên trong là hương án tam cấp to chiếm hầu hết diện tích. Phần trang trí được tập trung trên chủ yếu trên các vì nóc gian giữa đại bái, các đề tài trang trí chủ yếu là rồng, phượng, hoa lá, đề tài đồng vật được vẽ màu. Chính giữa nóc mái đại bái là chạm khắc lưỡng long châu nhật gắn sứ. Hai đầu mái được trang trí hình cá chép đắp nổi. Trang trí cửa võng kết hợp sơn son thếp vàng, là hình chạm khắc trên gỗ vẽ màu. Phía sau là Hậu cung bài trí hướng án tam cấp, cấp đầu tiên là quan hầu, tiếp đến bài trí lư hương, trên ngai là tượng thánh. Theo truyền thuyết dân gian, đình Khúc Thủy thờ thánh Trần Thông một vị tướng có công với đất nước, nhưng từ nhỏ đã xuất gia, nôm điếm đặc biệt ở ngôi đình Khúc Thủy sử dụng chuông và mõ mỗi khi tế lễ. Như vậy, có thể thấy, các nghệ nhân xưa đã biết kết hợp tinh tế các loại vật liệu xây dựng như gạch, gỗ, đá, nề vữa tạo cho sự phong phú về vật liệu gắn kết, chi tiết hệ thống đình được tô điểm thêm những mảng màu. Trang trí trên kiến trúc đình Khúc Thủy cho thấy hình thức trang trí, mộc mạc, giản dị, uyên chuyên, nhẹ nhàng góp phần tạo nên vẻ đẹp của ngôi đình, mỗi chi tiết trang trí mang quan điểm cách nhìn nhận về sinh quan, thế giới quan với đặc trưng của nghệ thuật kiến trúc dân gian của người Việt xưa mà trải qua nhiều thế kỷ nét độc đáo cổ kính rêu phong vẫn còn nguyên vẹn.

2. Một số hình tượng nghệ thuật tiêu biểu trang trí trong đình Khúc Thủy, Thanh Oai, Hà Nội.

Chim hạc là biểu tượng rất gần gũi và thân quen đối với nông dân trồng lúa nước, cũng chính bởi điều đó hạc trở nên thân quen, gần gũi với con người. Nguyễn Du có câu.

“Nghêu ngao vui thú yên hà
Mai là bạn cũ, hạc là người quen”

Người Việt Nam quan niệm vạn vật hữu linh, cũng có thể vì lí do đó chim hạc được xem như một người bạn, để tưởng nhớ, tri ân chim hạc dùng để trang trí mà chim hạc được thờ trong văn hoá tâm linh của người Việt. Chim hạc thường xuất hiện trong điêu khắc trang trí dạng tượng tròn, đặt thành cặp đối xứng ban thờ với chất liệu bằng đồng, sơn son thếp vàng.

Sự khác biệt đôi chim hạc trong đình Khúc Thủy là hạc không đứng trên lưng rùa mà đứng trên bệ đồng, cao 70cm, rộng 40cm, đề 12cm, có từ thế kỷ XIX. Hình tượng hạc đúc khối tròn, đầu quay lại phía sau, có mỏ, được tả tỉ mỉ, chi tiết lông, đứng trên đế chạm khắc hoa sen và hoa cúc dây rất tinh xảo. Rõ ràng từ đôi hạc thấy được giá trị lịch sử, nghệ thuật của đình Khúc Thủy

Voi trong đình Khúc Thủy có chiều dài 50cm, rộng 28cm, cao 40cm được đặt vị trí canh cổng tam quan, với kích thước nhỏ cho phù hợp với diện tích tại cổng, voi màu trắng được làm từ chất liệu vôi vữa, đứng trên bệ. Voi được xem là dấu hiệu thiêng liêng của sự may mắn, bình an, giàu có, thái bình, thịnh vượng. Đặc tính của voi là sức mạnh và tính kiên định của nó. Vì vậy, nó trở thành biểu tượng của sức mạnh vật lý và tâm thức, cũng như trách nhiệm và tính chân chất. Hình ảnh của con voi làm cho ngôi chùa thêm đẹp, thiêng liêng, tạo

EDUCATION

nét độc đáo cho cảnh quan. Con vật thông minh, hiền lành này gắn bó với văn hóa dân gian các dân tộc và là nét nhân trong đời sống nghệ thuật và tâm linh.

Cá là một hình tượng nghệ thuật biểu trưng mang ý nghĩa điềm lành. Cá hai bên đầu sống nóc mái đình Khúc Thủy được tạo hình đầu đôi cá chép không thân có đuôi, miệng há rộng, chất liệu vôi vữa do tính chất về thời gian nên cá đã có phần xuống cấp, hư hỏng, màu tô trên cá đã bị bạc theo thời gian, thay vào đó là màu sắc mang đậm chất rêu phong cổ kính. Việc tạo hình, trang trí hai hình cá ở hai đầu góc cuối lầu là một trong những cách điệu tuyệt nhân nhá về nhịp điệu trang trí, đi từ tính tổng thể đến tính chi tiết, từ giản đơn đến tỉ mỉ đến mức quá cầu kỳ để tạo nên hiệu ứng điểm dừng khi quan sát.

Hoa cúc là mô típ trong đề tài tứ quý được sử dụng khá phổ biến trang trí trong đình. Ở đây, đề cập đến hình tượng hoa cúc trang trí trên bộ chân hạc, bông hoa cúc được chạm khắc rất tỉ mỉ, với cánh to, tròn cách điệu, xếp chồng các cánh, dạng bố cục theo khối tròn tạo bông cúc mềm mại, uyển chuyển, nét tạo hình sắc nét, rõ ràng, lá hoa được cách điệu dạng thân dây leo tạo tổng thể bố cục chặt chẽ. Chạm khắc đình làng Khúc Thủy có rất nhiều đề tài về hoa, nhưng hoa cúc được chạm khắc trên đế chân hạc khác tinh tế, mang vẻ đẹp mộc mạc giản dị trên chất liệu đồng. Nghệ nhân cách điệu bông hoa cúc thành khóm thân thảo, với những nét cong, tạo hình uốn lượn, chắc khỏe nhưng không kém phần mềm mại, cánh hoa đều

đạn được xếp chồng lên nhau tạo bố cục cân.

3. Hoa văn chạm khắc trong đình Khúc Thủy vận dụng hiệu quả vào dạy – học trang trí cho học sinh trường THCS Cự Khê

Giáo dục mỹ thuật hiện đại trong nhà trường hiện nay là cung cấp cho học sinh những kiến thức, kỹ năng cơ bản, cách sử dụng ngôn ngữ tạo hình, thông qua các hoạt động trải nghiệm, để có được sự hiểu biết sâu sắc về những giá trị văn hóa truyền thống và có cảm nhận đúng về vẻ đẹp họa tiết trong đình Khúc Thủy thì giáo viên cần tổ chức những buổi hoạt động ngoại khóa cho các em có cơ hội tiếp cận, tìm hiểu thực tế họa tiết cụ thể. Giáo viên cần xây dựng kế hoạch học tập phù hợp với trình độ, đối tượng HS, cũng như điều kiện cơ sở vật chất của nhà trường đảm bảo được mục tiêu chung và nội dung của chương trình dạy học bộ môn mỹ thuật lớp 7.

Giống như ghi chép hoa lá thật ở ngoài thiên nhiên, nhiệm vụ của học sinh khi tham gia buổi thực tế tại đình Khúc Thủy là biết khai thác, tìm ra những nét đẹp phát triển thành ý tưởng sáng tạo ghi chép những hình ảnh có thể ứng dụng được bài học trang trí. Thực tế ở đây là hình ảnh hoa văn trang trí trong đình Khúc Thủy, mục đích ghi chép là hướng đến việc học sinh ghi chép thật, tránh sự nghèo nàn, sao chép ý tưởng mà học sinh vẫn đang thực hiện trước khi tiến hành điền dã. Việc ghi chép giúp học sinh có sự so sánh giữa hình ảnh thật ngoài thiên nhiên, với hình đã được các nghệ nhân chọn lọc đưa vào ứng dụng trang trí trong đình Khúc Thủy. Từ đó, học sinh hiểu rõ hơn về cách cấu tạo, cách sắp xếp nét, mảng, hình khối, đặc điểm, nét đặc trưng riêng và cách chọn lọc thêm, bớt họa tiết các nghệ nhân đã sử dụng. Trước khi ghi chép, học sinh phải quan sát lựa chọn những hoa văn có đường nét hấp dẫn và có khả năng phát triển cách điệu thành họa tiết trang trí, chú ý những nét chi tiết riêng mang đậm tính đặc thù.

Theo chương trình môn Mỹ thuật đang được thực hiện tại Trường THCS Cự Khê, môn học Mỹ thuật được dạy theo chủ đề, việc vận dụng hoa văn trang trí trong đình có thể thực hiện ở các tiết 1: Tạo họa tiết trang trí; tiết 2: Sử dụng họa tiết trong trang trí cơ bản; tiết 3: Sử dụng họa tiết trong trang trí ứng dụng. Ở mỗi tiết học, giáo viên và học sinh đều phối hợp cùng nhau thực hiện các hoạt động như: khởi động, hình thành kiến thức, thực hiện, thực hành, đánh giá nhận xét. Trên cơ sở của chủ đề hình thức tổ chức cơ bản là giống nhau với hoạt động khởi động, mục đích hoạt động này củng cố những kiến thức đã học thông qua phương pháp trò chơi trong dạy học tạo cho phần khởi động sôi nổi hơn, kích thích sự hứng thú, yêu thích môn học cho học sinh. Qua đó hình thành cho học sinh kỹ năng, quan sát, tư duy, đánh giá, hợp tác nhóm, xây dựng tinh đoàn kết hỗ trợ trong học tập.

EDUCATION

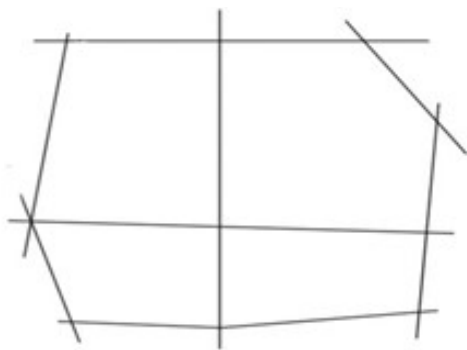
Hoạt động hình thành kiến thức xuyên suốt chủ đề giáo viên sử dụng các phương pháp hợp tác nhóm, hay kỹ thuật vấn đáp, giúp học sinh tự phát huy khả năng, sở trường trong môi trường học tập theo các nhóm. Giáo viên đưa những nhiệm vụ để học sinh cùng bàn bạc, giải quyết vấn đề, trao đổi kiến thức với thành viên trong nhóm, có ý kiến phản biện, tranh luận để đưa ra. Đưa ra nội dung chính của bài học dưới sự điều khiển của các nhóm trưởng để hoàn thành nhiệm vụ được giao. Học tập theo nhóm giúp học sinh mạnh dạn đưa ra ý kiến của bản thân, phát triển khả năng giao tiếp tự tin, học hỏi, tiếp thu ý kiến, mở rộng kiến thức, ghi nhớ lâu hơn từ những ý kiến của thành viên trong nhóm.

Hoạt động cách thực hiện, thực hành, mỗi một bài đều có những cách thực hiện khác nhau. Tùy thuộc vào đặc điểm địa phương, tình hình thực tế giáo viên tổ chức cho phù hợp với đối tượng học sinh. Bài 1 “Tạo họa tiết trang trí” nhiệm vụ thực hiện của học sinh là sau buổi thực tế sản phẩm các em thu được sáng tạo thành các họa tiết trang trí theo các bước hướng dẫn cụ thể.

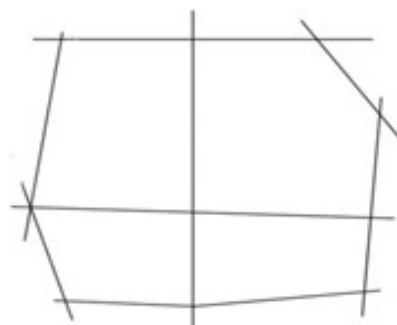
Khai thác nghệ thuật tạo hình tượng voi tại cổng Tam quan đình Khúc Thủy

Tượng voi trong đình Khúc Thủy

Bước 1. Phác hình bằng các nét thẳng

Bước 2: Phác mảng, chi tiết

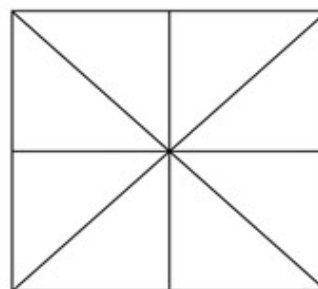

Bước 3: Chỉnh sửa hình và cách điệu
[Nguồn: Trần Thuý Nga, ngày 13/03/2021]

Đối với bài 2 “Sử dụng họa tiết trong trang trí cơ bản”, cách vận dụng vào trang trí các hình cơ bản như: hình vuông, hình tròn, hình chữ nhật và đường diềm trên cơ sở thực hiện theo các nguyên tắc nhắc lại; nguyên tắc xen kẽ; nguyên tắc đối xứng; nguyên tắc phá thế.

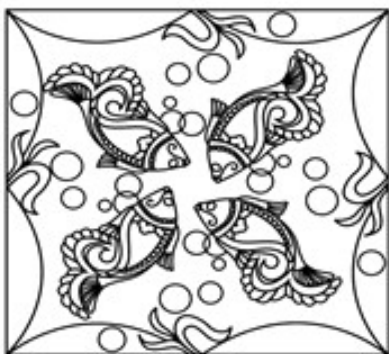

Họa tiết được cách điệu

Bước 1. Xác định kích thước, kẻ trục

EDUCATION

Bước 2: Vẽ hoạ tiết vào các mảng.

Bước 3: Vẽ màu

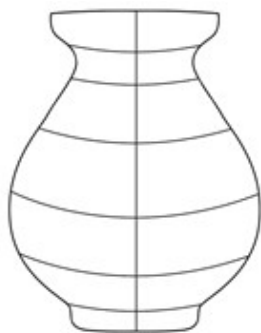
[Nguồn: Trần Thuý Nga, ngày 13/03/2021]

Hoạ tiết con cá trên nóc đại bái trong đình Khúc Thủy, vận dụng vào bài trang trí hình vuông.

Ở bài 3. “Sử dụng hoạ tiết trong trang trí ứng dụng”, học sinh có cơ hội phát huy được hết khả năng sáng tạo. Tạo ra đồ chơi, đồ dùng phục vụ học tập, giáo viên là người định hướng cho học sinh phát triển những sáng tạo dựa trên chủ đề khai thác hoạ tiết vận dụng vào trang trí, mang tính chất cho sản phẩm đẹp hơn.

Hoạ tiết được cách điệu

Bước 1. Sử dụng linh hoạt các nguyên tắc, phân chia mảng to, mảng nhỏ

Bước 2: Sắp xếp hoạ tiết cho phù hợp với mảng bố cục

Bước 3: Vẽ chi tiết và vẽ màu

[Nguồn: Trần Thuý Nga, ngày 13/03/2021]

Hình thức tổ chức vận dụng chạm khắc trang trí trong đình Khúc Thủy vào dạy học trang trí ứng dụng.

Ngoài ra, hoa văn còn được sử dụng các chất liệu tái chế để tạo ra sản phẩm hữu ích, cho cuộc sống cũng như học tập của học sinh

Bước 6. Hoàn thành sản phẩm

Bước 6. Hoàn thành sản phẩm

[Nguồn: Trần Thuý Nga, ngày 13/03/2021]

EDUCATION

Kết luận

Nghệ thuật trang trí trong đình Khúc Thủy có những điểm tương đồng với những ngôi đình ở Hà Nội, đồng thời cũng có những điểm khác biệt. Chạm khắc trang trí hay các tượng, phù điêu đắp nổi phần nào phản ánh tư duy của các nghệ nhân đã vận dụng khéo léo từ chất liệu cho đến tư duy thẩm mỹ cùng hình thức tả chất, tả khối kết hợp với đường nét chạm khắc tinh tế, tạo nên giá trị riêng biệt, độc đáo cho một phần trang trí kiến trúc, đồ thờ trong đình Khúc Thủy. Từ những thực tế bắt nguồn qua quá trình công tác giảng dạy tại địa phương, từ những nhận thức hạn chế của học sinh hiện nay là lý do tác giả đã đưa ra một số biện pháp vận dụng chạm khắc hoa văn trang trí trong đình Khúc Thủy vào dạy trang trí tại Trường trung học sơ sở Cụ Khê, Thanh Oai, Hà Nội.

Kết quả nghiên cứu, khảo sát, những đánh giá cần thiết hình thành và phát triển năng lực của học sinh thông qua môn Mỹ thuật, các năng lực, phẩm chất thông qua trải nghiệm, sáng tạo, biểu đạt, phân tích và diễn giải, giao tiếp và đánh giá trong quá trình giảng dạy. Sản phẩm thực hành của học sinh thông qua vận dụng hoạ tiết chạm khắc trong đình Khúc Thủy vào dạy trang trí tại trường THCS Cụ Khê, Thanh Oai, Hà Nội mang ý nghĩa kết nối mỹ thuật truyền thống và cuộc sống đương đại, tìm ra biện pháp phù hợp nhất áp dụng trong giảng dạy mà vẫn giữ gìn được truyền thống.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. **Trần Lâm Biền (2011)**, *Trang trí trong mỹ thuật truyền thống của người Việt*, **Nxb Hồng Đức**.
2. **Trần Lâm Biền (2017)**, *Đình Làng Việt (châu thổ Bắc Bộ)*, **Nxb Hồng Đức**.
3. **Trần Lâm Biền (2020)**, *Văn hoá nghệ thuật chùa Việt- vài nét cơ bản*, **Nxb Đại học quốc gia Hà Nội**.
4. **Trần Lâm Biền (2019)**, *Đồ thờ trong di tích của người Việt*, **Nxb Thế Giới**.
5. **Bộ Giáo dục và Đào tạo và Dự án Việt - Bỉ (2010)**, *Dạy và học tích cực – một số phương pháp và kĩ thuật dạy học*, **Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội**.
6. **Nguyễn Lăng Bình (Chủ biên) (2010)**, *Dạy và học tích cực*, **Nxb Đại học Sư phạm Hà Nội**
7. **Ngô Bá Công (2009)**, *Giáo trình mỹ thuật cơ bản*, **Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội**.